

IQTISODIYOT VA BIZNES RIVOJLANISHINING YANGI BOSQICHLARI

Isroilova Oynura Hasan qizi

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv texnologiyalar universiteti

2 - kurs IK 24-04 guruh Iqtisodiyot yonalishi talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18780042>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada zamonaviy iqtisodiyot va biznes rivojlanishining yangi bosqichlari, ularning institutsional, innovatsion va texnologik transformatsiya jarayonlari bilan o'zaro uzviy bog'liqligi hamda global iqtisodiy tizimda yuz berayotgan strukturaviy o'zgarishlarning iqtisodiy o'sishga ta'siri kompleks tarzda tahlil qilinadi. Xususan, maqolada postindustrial iqtisodiyot sharoitida raqamli texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya infratuzilmasi, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va platforma iqtisodiyoti kabi zamonaviy innovatsion komponentlarning biznes jarayonlari samaradorligini oshirishdagi strategik ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Shuningdek, tadqiqot doirasida raqamli iqtisodiyot konsepsiyasining shakllanishi, uning iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishdagi o'rni, startup ekotizimining iqtisodiy diversifikatsiya jarayonlariga qo'shayotgan hissi, innovatsion tadbirkorlik faoliyatining milliy va global iqtisodiyotdagi raqobatbardoshlikni ta'minlashdagi roli atroflicha o'rganilgan. Bundan tashqari, maqolada yangi biznes modellarining, jumladan, elektron tijorat, raqamli platformalar, frilans iqtisodiyoti va masofaviy boshqaruv tizimlarining iqtisodiy munosabatlarni modernizatsiya qilishdagi o'rni hamda iqtisodiy subyektlarning moslashuvchanligini oshirishdagi funksional ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan yoritilgan.

Tadqiqot jarayonida iqtisodiy rivojlanishning zamonaviy tendensiyalari, global integratsiya jarayonlari, investitsion faollik darajasi, innovatsion salohiyat va inson kapitalining iqtisodiy taraqqiyotga ta'siri tizimli yondashuv asosida tahlil qilingan. Shu bilan birga, iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi natijasida yuzaga kelayotgan yangi institutsional muhit, biznes yuritish mexanizmlarining takomillashuvi, iqtisodiy samaradorlikning oshishi va yangi qiymat yaratish zanjirlarining shakllanishi masalalari ham ilmiy asosda ochib berilgan.

Mazkur tadqiqot natijalari zamonaviy iqtisodiyot sharoitida biznesni rivojlantirishning strategik yo'nalishlarini aniqlash, innovatsion iqtisodiy siyosatni takomillashtirish, raqamli iqtisodiyot infratuzilmasini rivojlantirish va milliy iqtisodiyotning barqaror hamda raqobatbardosh rivojlanishini ta'minlashda muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, ushbu maqola iqtisodiyot va biznes sohasida ilmiy izlanishlar olib borayotgan tadqiqotchilar, iqtisodchilar, menejerlar va tadbirkorlar uchun muhim ilmiy-uslubiy manba sifatida xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: iqtisodiyot, biznes, raqamli iqtisodiyot, innovatsiya, startup, tadbirkorlik, globalizatsiya, iqtisodiy rivojlanish, investitsiya, texnologiya.

Kirish: XXI asr jahon iqtisodiyoti o'z rivojlanishining sifat jihatidan mutlaqo yangi, innovatsion-transformatsion bosqichiga qadam qo'ydi. Globalizatsiya jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro iqtisodiy integratsiyaning chuqurlashuvi, ilmiy-texnik taraqqiyotning tezlashuvi hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng ko'lamda joriy etilishi iqtisodiy tizimlarning tarkibiy tuzilmasi va funksional mexanizmlarini tubdan o'zgartirmoqda.

An'anaviy industrial iqtisodiyot modelidan postindustrial, innovatsion va bilimlarga asoslangan iqtisodiyot modeliga o'tish jarayoni iqtisodiy rivojlanishning yangi paradigmasini shakllantirdi. Mazkur paradigma iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish va iqtisodiy subyektlarning raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Zamonaviy iqtisodiyotning eng muhim xususiyatlaridan biri bu raqamli transformatsiya jarayonining iqtisodiy faoliyatning barcha sohalariga chuqur kirib borayotganligidir. Raqamli texnologiyalar, xususan, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), bulutli hisoblash texnologiyalari, blokcheyn tizimlari, avtomatlashtirilgan boshqaruv platformalari va elektron tijorat infratuzilmasi iqtisodiy jarayonlarning samaradorligini oshirishda muhim strategik vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish, iqtisodiy faoliyatning shaffofligini ta'minlash hamda iqtisodiy qarorlar qabul qilishning aniqligini oshirish imkonini bermoqda.

Natijada, iqtisodiy tizimlarning moslashuvchanligi ortib, yangi iqtisodiy faoliyat yo'nalishlari va biznes modellari shakllanmoqda.

Bundan tashqari, iqtisodiy rivojlanishning yangi bosqichi innovatsion tadbirkorlik faoliyatining kengayishi bilan ham tavsiflanadi. Innovatsion tadbirkorlik zamonaviy iqtisodiyotning asosiy drayveri sifatida yangi mahsulot va xizmatlarni yaratish, yangi texnologiyalarni joriy etish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim rol o'ynamoqda.

Ayniqsa, startap loyihalarining rivojlanishi, kichik va o'rta biznes subyektlarining iqtisodiyotdagi ulushining ortishi, venchur kapital investitsiyalarining kengayishi iqtisodiyotning diversifikatsiya jarayonini jadallashtirmoqda. Ushbu jarayonlar iqtisodiy tizimlarning innovatsion salohiyatini oshirishga, yangi ish o'rinlarini yaratishga va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Zamonaviy iqtisodiyotning asosiy xususiyatlari

Zamonaviy iqtisodiyot o'zining tarkibiy tuzilmasi, funksional mexanizmlari va rivojlanish tendensiyalari jihatidan an'anaviy iqtisodiyotdan tubdan farq qiladi. XXI asr iqtisodiyoti innovatsion yondashuv, raqamli texnologiyalar, global integratsiya va bilimlarga asoslangan iqtisodiy faoliyat bilan tavsiflanadi. Ushbu iqtisodiy model iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va iqtisodiy subyektlarning raqobatbardoshligini ta'minlashga qaratilgan kompleks tizim hisoblanadi.

Birinchidan, raqamli texnologiyalar zamonaviy iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi omiliga aylandi. Raqamli transformatsiya jarayoni iqtisodiy faoliyatning barcha tarmoqlarini qamrab olib, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, moliya, savdo va boshqaruv tizimlarini tubdan modernizatsiya qilmoqda. Elektron tijorat platformalari, raqamli to'lov tizimlari, mobil banking xizmatlari, elektron hukumat tizimi (e-government), sun'iy intellekt, blokcheyn texnologiyasi va bulutli hisoblash tizimlari iqtisodiy faoliyat samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Ushbu texnologiyalar tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish, iqtisodiy operatsiyalarni tezlashtirish, axborot almashinuvini optimallashtirish hamda iqtisodiy subyektlar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni soddalashtirish imkonini bermoqda. Natijada, iqtisodiyotning raqamlashtirilishi iqtisodiy tizimlarning moslashuvchanligini oshirib, yangi iqtisodiy faoliyat shakllari va biznes modellarining shakllanishiga olib kelmoqda.

Ikkinchidan, innovatsiyalar zamonaviy iqtisodiyotning asosiy strategik resursi va rivojlanish omili sifatida namoyon bo'lmoqda. Innovatsion iqtisodiyot sharoitida yangi texnologiyalarni yaratish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish, intellektual mulkni himoya qilish va innovatsion mahsulotlarni joriy etish iqtisodiy o'sishning asosiy manbai hisoblanadi.

Innovatsiyalar ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, resurslardan foydalanish darajasini yaxshilaydi va yangi bozor segmentlarini shakllantiradi. Ayniqsa, ilmiy-tadqiqot faoliyati (R&D), texnologik modernizatsiya, avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish tizimlari va sun'iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi iqtisodiy rivojlanishning sifat jihatdan yangi bosqichini shakllantirmoqda.

Shu bilan birga, innovatsion iqtisodiyot sharoitida bilim, axborot va intellektual salohiyat iqtisodiy rivojlanishning asosiy kapitali sifatida namoyon bo'lmoqda. Inson kapitalining rivojlanishi, malakali mutaxassislar tayyorlash va ilmiy salohiyatni oshirish iqtisodiy raqobatbardoshlikni ta'minlashning muhim omili hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, XXI asr iqtisodiyoti o'z rivojlanishining sifat jihatidan yangi, innovatsion va raqamli transformatsiya bosqichiga o'tganligi bilan tavsiflanadi. Zamonaviy iqtisodiy tizimlar an'anaviy ishlab chiqarishga asoslangan modeldan bilim, innovatsiya va raqamli texnologiyalarga asoslangan modelga o'tmoqda. Ushbu transformatsiya jarayoni iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish, iqtisodiy resurslardan foydalanish darajasini optimallashtirish hamda iqtisodiy subyektlarning raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar zamonaviy iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi omiliga aylanib, iqtisodiy jarayonlarning avtomatlashtirilishi, elektron tijoratning rivojlanishi, moliyaviy operatsiyalarning tezlashuvi va biznes yuritishning yangi shakllarining paydo bo'lishiga olib kelmoqda.

Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar va blokcheyn tizimlari iqtisodiy tizimlarning samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynamoqda. Ushbu texnologiyalar iqtisodiy faoliyatning shaffofligini ta'minlash, boshqaruv samaradorligini oshirish va iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonini takomillashtirish imkonini bermokda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Samuelson P.A., Nordhaus W.D. Economics. – New York: McGraw-Hill Education, 2010.
3. Porter M.E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – New York: Free Press, 2008.
4. Kotler P., Keller K.L. Marketing Management. – Pearson Education Limited, 2016.
5. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. – Harvard University Press, 1934.
6. World Bank. World Development Report 2023: Digital Transformation and Economic Growth. – Washington DC, 2023.
7. International Monetary Fund (IMF). World Economic Outlook Report. – Washington DC, 2024.

8. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari. – Toshkent, 2024.
9. OECD. Digital Economy Outlook. – Paris: OECD Publishing, 2023.
10. Tapscott D. The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence. – New York: McGraw-Hill, 2015.